

ОЦІНКА ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ (ЗА ПУБЛІЦИСТИКОЮ С. О. ЄФРЕМОВА)

Ворона Н. О., викладач СумДУ

Видатний вчений, літературознавець, академік Сергій Олександрович Єфремов був одним з провідних публіцистів „Ради” (1906 – 1914 рр.) і багато в чому визначав ідеологію цієї газети. Як професійного журналіста, творча майстерність якого визнана і в роботах його сучасників (Є. Чикаленка, А. Кримського, ін.), і в подальших дослідженнях (П. Голубенка, П. Одарченка, І. Гирича, Т. Самоплавської та ін.), С. Єфремова цікавили не лише поточні проблеми українського життя, але й питання довготривалі, а то й „вічні”. Це стосується зокрема питання ролі особистості в історії України, в боротьбі українців за національно-культурну і соціально-політичну автономію. Національне питання є ключовим в публіцистиці С. О. Єфремова, що визнається багатьма дослідниками творів публіциста (П. Голубенко, П. Одарченко, Г. Костюк, В. Губарєв, М. Наєнко, В. Шмельов, Н. Сидоренко, ін.).

Початок ХХ століття надав шанс для відродження української нації, а разом з нею і української національної преси. Відповісти на питання „Хто такі українці і чого вони хочуть?” випало тій частині інтелігенції, яка, витримавши нелюдський тиск історичних обставин, продовжувала залишатись зі своїм народом, дбати про його національне прозріння, виховання, освіту і об’єднання навколо української національної ідеї. Подвижників, які згодились стати на цей складний шлях, які готові були любити Україну і до глибини душі, і „до глибини своєї кишені”, знайшлося не так і багато.

Про Євгена Чикаленка, про В. Смирненка, які жертвували на українську справу не лише свої сили, розум, але й дуже велику частину своїх статків, Єфремов із вдячністю згадує і в публіцистичних працях, і у своїх спогадах. Завдяки їх підтримці стало можливим видання справжньої української газети „Рада”, яка об’єднала до трьохсот свідомих українців. Серед них були М. Грушевський, О. Лотоцький, Б. Грінченко, Ф. Матушевський, П. Стебницький, С. Петлюра, які виконували важливу роль „пристрасних поборників українства”, жертвували собою, часто стикаючись з байдужістю, нерозумінням, а то і ворожістю навіть з боку тих, заради кого вони поклали своє життя. Фактичним редактором і провідним публіцистом газети був сам С.О. Єфремов. Сучасники називали Єфремова «совістю нації», таким він залишався до кінця життя, яке було обірване тогочасною тоталітарною каральною системою.

Про свідому жертвність української інтелігенції видатний публіцист неодноразово згадує, визнаючи, що на тому етапі боротьби сили були нерівними, а отже всі, хто повстав проти спочатку імперської, а потім більшовицької системи були приречені. Але їх жертва не була марною, навіть посмертна пам’ять про справжніх патріотів України піднімала на боротьбу інших. Єфремов визнавав, що багато було і тих, хто намагався пристосуватись до ворожої українцям системі, але й вони зрештою ставали жертвами, попередньо згнібивши своє добре ім’я (Ю. Коцюбинський).

Оцінюючи неукраїнських за походженням діячів, Єфремов поділяє їх на ворогів української нації і тих, хто співчував і допомагав українцям в їх нелегкій боротьбі (Жаботинський). Серед останніх за національною ознакою найменше було росіян і поляків, переважна більшість яких була шовіністично налаштованою і сприймала українців як сепаратистів і руйнівників держави, на відміну від представників інших поневолених націй (білорусів, фінів, грузинів, євреїв).

А от відвертих українофобів серед тогочасної російської і польської еліти не бракувало. Саме їм присвячено найгостріші сатиричні і полемічні публіцистичні твори Єфремова. Так «ліберальних шовіністів» (Струве, Погодина и др.) публіцист порівнює з «дипломатичними сикофантами» (згадаємо, що сикофант – платний донощик («стукач») у давньому Римі), Суворіна він зве «змієм-спокусником», який «до будь-якого діла, якого торкається ... впускає течію розпаду», а іншому діячеві антиукраїнського гатунку С. Щоголеву присвячена гостра сатирична стаття «Благородный осведомитель» в газеті «Украинская жизнь».

С. О. Єфремов вважав, що кожен, хто зробив свій посильний внесок у національну справу, від геніальних українців (Шевченко, Франко) і до скромніших талантів (Доманицький) вартий уваги і достойний пам’яті прийдешніх поколінь. Бо кожен з них зробив для української нації все, що міг, а в сумі – це неоціненний внесок в українську справу. Тільки людина, яка не порвала зв’язок зі своєю нацією, служить їй, може досягти справжнього успіху. Це стосується і всіх геніальних українців, про яких писав Єфремов, не лише відомих літераторів, а й композиторів (М. Лисенко), істориків (Д. Яворницький, М. Грушевський), мовознавців (О. Потебня, А. Кримський) і т. ін. Щодо літераторів і публіцистів, то Єфремов був переконаний, що кожен з них має бути правдивим і перед самим собою, і перед читачем, писати правду, а якщо такої можливості немає, то краще вже просто мовчати. Відомий вчений і публіцист завжди дотримувався цього принципу, про що чи про кого б він не писав, його оцінка як класиків, так і

сучасників була завжди чесною, виваженою і аргументованою. Цієї позиції дотримуватися було нелегко, багато чесних і сумлінних працівників на українській ниві пали жертвою державної системи. Єфремов шкодує лише про одне, що було їх надто мало в масштабах такої великої нації. Якби кожен, хто міг, долучився до загальної справи, то на небагатьох подвижників припадало б набагато менше буденної роботи і вони б змогли тим часом робити більш вагомі справи для своєї нації.